

Joanna Mormul

**KONSEKWENCJE
„REWOLUCJI FACEBOOKA”
NA POŁUDNIE OD SAHARY.
ARABSKA WIOSNA W DŻIBUTI**

**THE CONSEQUENCES OF
„THE FACEBOOK REVOLUTION”
SOUTH OF THE SAHARA:
THE ARAB SPRING IN DJIBOUTI**

Słowa kluczowe: Dżibuti, arabska wiosna, Róg Afryki, społeczna mobilizacja, polityka Dżibuti

Wprowadzenie: rewolucja

W związku z faktem, iż brak jest jednej teorii rewolucji, która mogłaby być postrzegana jako uniwersalna, za ramy niniejszego artykułu autorka przyjęła szeroko znaną teorię rewolucji Jamesa C. Daviesa, zwaną czasem teorią psychologiczno-ekonomiczną. Zgodnie z nią re-

wolucja jest rezultatem pogorszenia się sytuacji ekonomicznej społeczeństwa po początkowym okresie wzrostu/względnego dobrobytu. J.C. Davies próbował odpowiedzieć na pytanie, co bezpośrednio prowadzi do zrywu o charakterze rewolucyjnym, czy jest to rosnący wyzysk, jak chciałby Karol Marks, czy wręcz odwrotnie – pewne złagodzenie ucisku, co sugerowałby Alexis de Tocqueville¹. Nie odrzucając w całości obu tych propozycji, J.C. Davies stwierdził, że każda z nich zawiera pewne warte uwagi elementy. Posługując się zmiennymi psychologicznymi i ekonomicznymi, doszedł do wniosku, że: „Najłatwiej może dojść do rewolucji w sytuacji, gdy po odpowiednio długim okresie rozwoju ekonomicznego i społecznego następuje krótki okres gwałtownego regresu. W okresie pierwszym najważniejsze jest wytworzenie się w umysłach ludzi żyjących w danym społeczeństwie przekonania, że istnieją trwałe możliwości zaspokajania potrzeb, które nieustannie rosną, zaś w okresie drugim – poczucie niepokoju i zniechęcenia, gdy istniejąca rzeczywistość nie odpowiada rzeczywistości oczekiwanej. Aktualny stan rozwoju społeczno-ekonomicznego jest mniej ważny niż przekonanie, że dawny postęp – obecnie zahamowany – może i musi być w przyszłości kontynuowany”².

Rewolucja jest zatem możliwa w stanie względnej „zamożności”, która pozwala na międzyludzką współpracę. Dopiero zachwianie tego stanu rzeczy prowadzi do wybuchu. Natomiast skrajna nędza, rozbijając autonomiczne związki międzyludzkie, wyklucza możliwość oporu. Teoria ta może wpisywać się w sytuację większości państw arabskich regionu Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu, gdzie procesy modernizacyjne, a co za tym idzie – rozpowszechnienie edukacji, coraz bardziej otwarte gospodarki, szerszy dostęp do środków masowego przekazu i Internetu, a nawet (w niektórych przypadkach) ograniczona liberalizacja polityczna, doprowadziły do wzrostu aspiracji ekonomicznych i politycznych społeczeństwa, a w związku z brakiem ich realizacji – do rewolty³.

¹ J.C. Davies, *Toward a Theory of Revolution*, „American Sociological Review” February 1962, Vol. 27, No. 1, s. 5–19.

² Ibidem, s. 6 [tłumaczenie autorki].

³ E. Szczepankiewicz-Rudzka, *Rozważania wstępne*, w: E. Szczepankiewicz-Rudzka (red.), *Arabska wiosna w Afryce Północnej. Przyczyny, przebieg*,

Rewolucja Facebooka – arabska wiosna – afrykańskie przebudzenie

„Do rewolucji nie dochodzi z dnia na dzień. Są one produktem długiej walki przez dziesięciolecia, charakteryzującej się tendencjami zwyżkowymi i zniżkowymi. Nie są możliwe do przewidzenia wyniki tych długich zmagają, wiele zależy bowiem od rodzaju programów politycznych, które siły postępowe w obrębie ruchów masowych są w stanie przyjąć, jak i ich umiejętności organizowania się”⁴.

W 2011 r. tytuł Człowieka Roku tygodnika „Time” przyznano Protestującemu (*the Protester*), w ten sposób uhonorowując bezimiennych uczestników arabskiej wiosny, ruchu Occupy Wall Street, hiszpańskich „Oburzonych” (*Indignados*) czy studentów w Chile⁵. Bez wątpienia wystąpienia zapoczątkowane na przełomie 2010 i 2011 r. były jednymi z ważniejszych wydarzeń ostatniej dekady, a ich konsekwencje w wymiarze politycznym, gospodarczym, społecznym oraz bezpieczeństwa nie tylko odczuwamy obecnie, ale najprawdopodobniej odczuwać będziemy również w najbliższych latach. Niektórzy badacze zestawia-

skutki, Księgarnia Akademicka, Kraków 2014, s. 11. Pojawia się jednak oczywiście pytanie, czy w przypadku wystąpień społecznych w Afryce Północnej i na Bliskim Wschodzie, zapoczątkowanych na przełomie 2010/2011 roku, uzasadnione jest użycie terminu „rewolucja”. Debata akademicka na ten temat toczy się właściwie od pierwszych protestów z tego okresu, w niniejszym artykule jednakowoż autorka zdecydowała się pominąć tego typu rozważania terminologiczne.

⁴ F. Manji, *African awakenings: the courage to invent the future*, w: F. Manji, S. Ekine (eds.), *African Awakening: The Emerging Revolutions*, Pambazuka Press, Cape Town – Dakar – Nairobi – Oxford 2012, s. 11 [tłumaczenie autorki].

⁵ K. Andersen, *The Protester*, „Time” 14.12.2011, http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,2101745_2102132,00.html [9.10.2015]. O tych ostatnich zob. więcej: J. Mormul, *El invierno chileno de 2011–2012: la lucha por el derecho a la educación en Chile de la post-dictadura*, w: K. Derwich, M. Kania (red.), *Prawa człowieka w Ameryce Łacińskiej. Teoria i praktyka / Los derechos humanos en América Latina. Teoría y práctica*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2014, s. 317–332.

ją je z tzw. „kolorowymi rewolucjami”⁶ w byłych państwach bloku sowieckiego, które sukcesywnie wybuchały od początku XXI w. w: Serbii (2000), Armenii (2003), Azerbejdżanie (2003), Gruzji (2003), na Ukrainie (2004), znów w Azerbejdżanie (2005), Kirgistanie (2005), na Białorusi (2006), a następnie ponownie w Armenii (2008) i Kirgistanie (2010). Przede wszystkim jednak trzeba mieć na uwadze złożoną naturę tych wystąpień, jak również fakt, iż nie są to procesy definitywnie zakończone⁷. Sama arabska wiosna, choć rozpoczęła się na północ od Sahary, w późniejszym okresie miała swoje reperkusje również w Afryce Subsaharyjskiej: w Burkina Faso, Ugandzie, Kamerunie, Senegal, na Wybrzeżu Kości Słoniowej, w Gabonie, Angoli, Sudanie czy tytułowym Dżibuti. Protesty te nie mogły jednak liczyć na równie szeroką oprawę medialną jak wydarzenia w Afryce Północnej, m.in. ze względu na mniejsze znaczenie strategiczne takich państw jak Burkina Faso czy Wybrzeże Kości Słoniowej w porównaniu np. z Egiptem⁸.

Korporacyjne media wystąpienia zapoczątkowane w Afryce Północnej określiły mianem „arabskiej wiosny”, nawiązując tym samym do europejskiej Wiosny Ludów (1848–1849), ale wydaje się, że nie jest to określenie do końca adekwatne, biorąc pod uwagę, iż w ten sposób pomija się głośno wyrażane społeczne niezadowolenie, które przetoczyło się przez inne, niekoniecznie arabskie, państwa kontynentu⁹. Stąd też wśród części badaczy pojawiły się określenia takie jak „afro-

⁶ W rzeczywistości nie wszystkie z wymienionych „kolorowych” rewolucji zostały ochrzczone kolorem w nazwie, np. protesty w Serbii w 2000 r., które obaliły Slobodana Miloševicia, zyskały przydomek „rewolucji buldożerów”.

⁷ S. Hess, *Sources of Authoritarian Resilience during Regional Protest Waves: The Post-Communist Color Revolutions and 2011 Arab Uprisings*, „Government and Opposition. An International Journal of Comparative Politics” 2014, No. 1, s. 1–29; V. Cheterian, *The Arab revolt and the colour revolutions*, openDemocracy, 10.03.2011, <https://www.opendemocracy.net/vicken-cheterian/arab-revolt-and-colour-revolutions> [15.05.2015].

⁸ G. Carbone, *L’Africa. Gli statuti, la politica, i conflitti*, il Mulino, Bologna 2012, s. 238–239.

⁹ F. Manji, op. cit., s. 1–18.

-arabski renesans” (*Afro-arab Renaissance*) lub inne jego warianty jak „afro-arabska wiosna” (*Afro-arab Spring*) albo „afro-arabskie przebudzenie” (*Afro-arab Awakening*)¹⁰. Kładąc nacisk na afrykańską proweniencję arabskiej wiosny, Ali A. Mazrui przywołuje jako przykład poprzedzające ją rewolty przeciwko wojskowym rządóm w Sudanie: w 1964 r. przeciwko władzy gen. Ibrahima Farika Abbuda (tzw. rewolucja październikowa) oraz w kwietniu 1985 r. przeciwko gen. Dżafarowi Muhammadowi an-Numajriemu, chociaż za sudańskimi protestami społecznymi tego okresu szła polityka islamizacji, nie zaś demokratyzacja¹¹, do której jakże często nawoływano na afrykańskich i bliskowschodnich ulicach w czasie wydarzeń arabskiej wiosny, A.A. Mazrui wszystkie te rewolty nazywa „rewolucjami wzrastających frustracji” (*revolutions of rising frustrations*), których rządy postkolonialne w Afryce nie były w stanie załagodzić¹². Warto również zwrócić uwagę, iż żadne z przytoczonych określeń nie wskazuje na sposób mobilizacji protestujących – najczęściej z wykorzystaniem Internetu, zwłaszcza serwisów społecznościowych (typu Facebook, Twitter itp.)¹³, jak rów-

¹⁰ A.A. Mazrui, *Between the Arab Spring and the African Awakening: An Afro-Arab Renaissance*, University of Binghamton, New York 2012, <http://www.binghamton.edu/igcs/docs/Between%20the%20Arab%20Spring%20and%20the%20African%20Awakening-An%20Afro-Arab%20Renaissance.pdf> [20.04.2014]; A. Honwana, *Youth and Revolution in Tunisia*, Zed Books, London – New York 2013, s. 5–7.

¹¹ M. Meredith, *Historia współczesnej Afryki. Pół wieku niepodległości*, przeł. S. Piłaszewicz, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2011, s. 309–310, 320–321.

¹² A.A. Mazrui, op. cit.

¹³ Aczkolwiek pojawiają się również głosy, iż znaczenia mediów społecznościowych w mobilizacji społecznej w trakcie arabskiej wiosny nie powinno się analizować w oderwaniu od konkretnego kontekstu politycznego danego państwa, powinno się za to zwracać uwagę, iż wzmożona aktywność i mobilizacja w serwisach typu Facebook czy Twitter ma miejsce dopiero po zapoczątkowaniu protestów w świecie rzeczywistym, a nie na odwrót. Zob. więcej: G. Wolfsfeld, E. Segev, T. Sheaffer, *Social Media and the Arab Spring: Politics Comes First*, „The International Journal of Press/Politics” 2013, No. 18 (2).

niez na różnorodność trajektorii przemian zapoczątkowanych w wyniku tych oddolnych wystąpień społecznych.

Jeszcze w początkowym etapie arabskich rewolucji w 2011 r. Katarzyna Górak-Sosnowska wyróżniła cztery trajektorie przemian, do których miało dochodzić w państwach Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu:

1. adaptację – na sporadyczne demonstracje uliczne władze odpowiadają programem reform i ewentualnymi zmianami personalnymi w rządzie, wystąpienia nie mają na celu obalenia reżimu, a ich podłoże ma głównie charakter społeczno-ekonomiczny (Jordania, Liban, Maroko);
2. transformację – w wyniku gwałtownych demonstracji społecznych ma miejsce obalenie głowy państwa oraz wejście na drogę transformacji systemowej, przyczyny protestów w tym wypadku wykraczają zdecydowanie poza sferę ekonomiczno-społeczną (Egipt, Tunezja);
3. przelewanie krwi – bardzo wysoki poziom autorytaryzmu oraz przemoc stosowana wobec własnych obywateli uniemożliwiały im wyrażanie sprzecznych z linią prezentowaną przez władzę poglądów, w konsekwencji dochodzi do bardzo gwałtownego wybuchu społecznego niezadowolenia, wobec którego władza nie odchodzi od sztywnego kursu prezentowanego wcześniej, dopuszczając się brutalnych represji, co w rezultacie doprowadza do wybuchu wojny domowej (Libia, Syria);
4. niezdolność do mobilizacji – w ogóle nie dochodzi do protestów (Katar, Zjednoczone Emiraty Arabskie) albo są to pojedyncze demonstracje społecznie wykluczonych grup (Arabia Saudyjska, Kuwejt). Do nielicznych manifestacji doszło w Algierii, Iraku i Omanie¹⁴. Dłużej trwały protesty w Bahrajnie i Jemenie. W przypadku Bahrajnu jednak na końcowy rezultat wpływ miało zaangażowanie się Arabii Saudyjskiej przy poparciu Rady Współpracy Zatoki Per-

¹⁴ K. Górak-Sosnowska, *Przymusowa młodość. Społeczno-ekonomiczne uwarunkowania Arabskiej Wiosny Ludów*, „Kultura i Polityka” 2013, nr 11, s. 20–21.

skiej¹⁵; w Jemenie z kolei z jednej strony doszło do transformacji, z drugiej zaś same zmiany okazały się niewielkie. Powyższa sytuacja została określona mianem „paradoksu Jemenu” (przytaczając za brytyjskim ministrem ds. rozwoju międzynarodowego Alanem Duncanem), o ile wcześniej uważano, że nic się nie zmienia, dopóki Ali Saleh pozostaje u władzy, to gdy go zabrakło, nic się *de facto* nie zmieniło¹⁶. Obecnie zaś kraj ten znajduje się w stanie wojny domowej, będącej przynajmniej w części pokłosiem wydarzeń arabskiej wiosny¹⁷, co wskazywałoby raczej na trajektorię przemian podobną do Syrii bądź Libii.

W świetle powyższej typologii K. Górak-Sosnowskiej Dżibuti można by scharakteryzować jako przypadek hybrydowy, łączący elementy adaptacji, transformacji i niezdolności do mobilizacji. Mimo siłowego zdławienia protestów rządzący Dżibuti Ismail Omar Guelleh zdecydował się na pewne niewielkie zmiany polityczne, mające na celu uspokojenie opozycji (element *adaptacji*). Jednocześnie należy zauważyć, o czym szerzej będzie mowa w dalszej części artykułu, iż podłoże dżibuckich protestów wykraczało poza sferę ekonomiczno-społeczną (element *transformacji*). Ostatecznie jednak same protesty, choć niewątpliwie liczebne jak na warunki dżibuckie, nie miały charakteru masowego, jak również nie cechowała ich intensywność i częstotliwość,

¹⁵ Zob. więcej: T. Matthiesen, *Sectarian Gulf: Bahrain, Saudi Arabia, and the Arab Spring That Wasn't*, Stanford University Press, Stanford 2013.

¹⁶ *Yemen: Enduring Conflicts, Threatened Transition*, „Middle East Report” No. 125, International Crisis Group, 3.07.2012, <http://www.crisis-group.org/~media/files/middle%20east%20north%20africa/iran%20gulf/yemen/125-yemen-enduring-conflicts-threatened-transition.pdf> [20.10.2015]; W. Michnik, *Problem dysfunkcyjności państw w rejonie Azji Południowej i Bliskiego Wschodu. Analiza wybranych przypadków Afganistanu, Pakistanu, Iraku i Jemenu*, w: R. Kłosowicz (red.), *Państwa dysfunkcyjne i międzynarodowe wysiłki zmierzające do ich naprawy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2014, s. 97.

¹⁷ W przypadku Jemenu na konsekwencje arabskiej wiosny nakładał się również wieloletni konflikt północy z południem kraju, jak również aktywność organizacji terrorystycznych, zwłaszcza Al-Ka'idy Półwyspu Arabskiego.

która mogłaby być porównywana z państwami, w których zaszła rzeczywista zmiana polityczna (element *niezdolności do mobilizacji*).

Arabska wiosna w Dżibuti

Republika Dżibuti – niewielka (23 200 km²) była kolonia francuska w Rogu Afryki, wcześniej znana jako Somali Francuskie, a następnie Francuskie Terytorium Afarów i Issów, choć etnicznie nie jest państwem arabskim, to jako jedno z pięciu państw Afryki Subsaharyjskiej legitymuje się członkostwem w Lidze Państw Arabskich (LPA)¹⁸. Język arabski jest również obok francuskiego jednym z dwóch oficjalnych języków urzędowych. Oprócz języka urzędowego z innymi państwami LPA łączy Dżibuti islam sunnicki, który jest wyznawany przez 94% mieszkańców, jak również wpływy gospodarcze, a często także kulturowe, znajdujących się w bliskości geograficznej państw Zatoki Perskiej. Tym samym nie powinno dziwić zainteresowanie, jakie w dżibuckim społeczeństwie budziły protesty w świecie arabskim, określane mianem „arabskiej wiosny”. W strukturze społecznej Dżibuti dominują Somalijczycy (60%) – w większości z klanu Issa, drugą największą grupą etniczną są Afarowie (35%). Pozostałe 5% stanowią Francuzi, Włosi, Arabowie i Etiopczycy¹⁹. Ci pierwsi są w większości zatrudniani w instytucjach rządowych oraz armii, ci ostatni zaś to zazwyczaj imigranci zarobkowi (często przebywający w kraju nielegalnie)²⁰. Mając na uwadze niewielką powierzchnię oraz niezbyt liczną

¹⁸ *Profile: Arab League*, BBC News, 5.02.2015, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-15747941> [18.10.2015]. Oficjalna strona Ligi Państw Arabskich funkcjonuje jedynie w języku arabskim.

¹⁹ *Djibouti*, The World Factbook, Central Intelligence Agency, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/dj.html> [18.10.2015].

²⁰ P. Domański, *Dżibuti*, w: J. Mantel-Niećko, M. Ząbek (red.), *Róg Afryki. Historia i współczesność*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 1999, s. 333; J. Jeffrey, *Ethiopians in Djibouti*, Deutsche Welle, 6.05.2015, <http://www.dw.com/en/ethiopians-in-djibouti/g-18429576> [20.10.2015].

populację (ok. 830 tys.), siła państwa dżibuckiego leży głównie w jego położeniu geograficznym – nad Zatoką Adeńską, u wejścia do Morza Czerwonego i cieśniny Bab al-Mandab („Wrota Łez”), oddzielającej kontynent afrykański od azjatyckiego, czyniąc z Dżibuti terytorium o znaczeniu strategicznym dla aktorów międzynarodowych i regionalnych²¹.

W okresie kolonialnym w życiu politycznym i społecznym kraju dominowali faworyzowani przez Francuzów Afarowie. Po uzyskaniu niepodległości w 1977 r. władzę przejęli Issowie, znacznie ograniczając rolę Afarów w życiu publicznym, jak i ich dostęp do administracji państwowej. Wieloletnie napięcia między obiema grupami etnicznymi przerodziły się w latach 1991–2001 w wewnętrzny konflikt zbrojny²², aczkolwiek charakteryzujący się raczej niską intensywnością²³, który w obliczu nacisków stacjonujących w kraju wojsk francuskich oraz sąsiadów Dżibuti – Etiopii i Erytrei zakończył się podpisaniem porozumienia pokojowego w 2001 r. Już wcześniej, w wyniku uzgodnień między obiema skonfliktowanymi stronami, przedstawiciele Afarów zostali dokooptowani do partii rządzącej, a w konsekwencji w wyborach parlamentarnych z 1997 r. i prezydenckich z 1999 r. poparli partię Issów – Ludowe Zgromadzenie na rzecz Postępu (Rassemblement populaire pour le progrès, RPP)²⁴.

²¹ A. Rabasa, *Radical Islam in East Africa*, Rand Corporation, Santa Monica – Arlington – Pittsburgh 2009, s. 14–15.

²² Należy jednak pamiętać, iż do starć etnicznych między Afarami a Issami dochodziło już wcześniej – pod koniec lat 80. XX w. (1988–1989). W 1989 r. wybuchł również konflikt na tle etnicznym między Issami a innym somalijskim klanem – Gadabursi (w latach 90. szacowano, iż stanowią ok. 15% populacji kraju), uznawanym za ludność napływową, pochodzącą z północnej Somalii, gdzie też należałoby szukać korzeni ówczesnego konfliktu. Sytuację zaognił dodatkowo atak na Café de Paris – popularną kawiarnię w dżibuckiej stolicy, do którego doszło we wrześniu 1990 r., a za który winą obarczono ludność Gadabursi; zob.: P. Domański, op. cit., s. 333, 348–352.

²³ Główne działania zbrojne miały miejsce w pierwszej fazie konfliktu – od listopada 1991 do grudnia 1994 r.

²⁴ K. Berhanu, *Conflicts in the Horn of Africa and Implications for Regional Security*, w: R. Bereketeab (ed.), *The Horn of Africa: Intra-State and Inter-State Conflicts and Security*, PlutoPress – Nordiska Afrikainstitutet,

Od lat 80. XX w. władza w Dżibuti sprawowana jest według następującego podziału: prezydentem obiera się Somalijczyka z klanu Issa, zaś premierem Afara. Rozwiązanie to jednak nie zapobiegło wspomnianemu powyżej konfliktowi między tymi dwiema grupami etnicznymi, zwłaszcza iż w Dżibuti formalnie obowiązuje system semiprezydencji, stąd też rola prezydenta zawsze była niepomrotnie większa. W rzeczywistości rządy obecnego prezydenta Ismaila Omara Guelleha, jak i jego poprzednika, uznawane są raczej za autorytarne. Przejął on władzę w 1999 r.²⁵ po swoim wuju Hasanie Guledzie Aptidonie, pierwszym prezydencie niepodległego Dżibuti, który urząd sprawował nieprzerwanie przez cztery kadencje w okresie od 1977 do 1999 r., w latach 1977–1992 rządząc Dżibuti przy pomocy dekretów prezydenckich, gdyż państwo nie posiadało formalnej konstytucji²⁶.

W kwestiach gospodarczych Dżibuti opiera się na sektorze transportowym, wykorzystując swe geostrategiczne położenie oraz posiadane porty morskie: międzynarodowy port w stołecznym Dżibuti oraz jego przedłużenie w postaci otwartego w 2003 r. portu w Doraleh. Oprócz tego w 2012 r. ogłoszono budowę nowego portu w miejscowości Tadżura²⁷. Znaczenie dżibuckich portów wzrosło po wojnie etiopsko-

London – Uppsala 2013, s. 77–78; P. Domański, op. cit., s. 353–360; C. Pecastaing, *Jihad in the Arabian Sea*, „Hoover Institution Press Publication”, No. 612, Stanford 2011, wersja elektroniczna bez numeracji stron, https://books.google.pl/books?id=8Q-YfcSCzrgC&pg=PT133&dq=djibouti&ei=NE-BLVpmCJ5SN-gHjzrWoDA&cd=3&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false [24.10.2015].

²⁵ *De facto* jednak rządy partii, z której się wywodzi – RPP, trwają ponad 35 lat (sam I.O. Guelleh w tym czasie sprawował z ramienia swojego ugrupowania różne inne funkcje publiczne).

²⁶ H. Mahadallah, *Leadership in the Horn of Africa: The Emic/Etic Perspective*, w: R. Bereketeab (ed.), op. cit., s. 57–58; K. Whiteman, *Hassan Gouled Aptidon. Founding president of independent Djibouti*, „The Guardian” 5.12.2006, <http://www.theguardian.com/news/2006/dec/05/guardianobituarie.s.world> [26.10.2015].

²⁷ *Construction of Djibouti's third sea port begins*, „The Economist” – Intelligence Unit, 28.12.2012, <http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=989990683&Country=Djibouti&topic=Economy&subtopic=Forecast&subsubtop->

erytrejskiej z lat 1998–2000, w jej wyniku bowiem odcięta od akwenów morskich Etiopia zmuszona była szukać innych możliwości dostępu do morza. Obecnie ok. 90% etiopskiego handlu odbywa się przez porty Dżibuti, zaś do Etiopii trafia 95% regionalnego eksportu Dżibuti (stanowią go głównie owce, kozy i węgiel drzewny)²⁸. Dżibuti importuje z Etiopii energię elektryczną i – choć w kraju obecnie budowane są farmy fotowoltaiczne, a w planach jest również korzystanie z energii geotermalnej – sytuacja ta najprawdopodobniej w najbliższych latach się utrzyma. Współpraca z Etiopią nie ogranicza się jedynie do kwestii gospodarczych, obejmuje również współpracę na poziomie politycznym oraz w obszarze bezpieczeństwa. Obecnie w kraju realizowana jest także duża liczba inwestycji zagranicznych ze strony państw Zatoki Perskiej (głównie ze Zjednoczonych Emiratów Arabskich, w szczególności z Dubaju), a także z Chin (Chińskiej Republiki Ludowej)²⁹. To właśnie Chińczycy z Chinese Railway Engineering Corporation oraz Chinese Civil Engineering Construction Corporation odnawiają i modernizują powstałą jeszcze w czasach kolonialnych nieczynną linię kolejową Dżibuti–Addis Abeba³⁰. I choć Dżibuti nie mo-

ic=Policy+trends&u=1&pid=253679009&oid=253679009&uid=1 [28.10.2015]; *Port de Djibouti S.A.*, <http://www.portdedjibouti.com> [28.10.2015].

²⁸ *Djibouti*, The Observatory of Economic Complexity, <http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/dji/#Exports> [26.10.2015]; A. Haythornthwaite, *Djibouti: Ethiopian Prime Minister in Historic State Visit*, GEESKA Africa Online, 7.02.2015, <http://www.geeskaafrika.com/djibouti-ethiopian-prime-minister-in-historic-state-visit/7981/> [15.11.2015]; N. Yassin, *Ethio-Djiboutian Relations: towards African economic integration*, „Sudan Tribune” 20.04.2014, <http://www.sudantribune.com/spip.php?article50611> [14.11.2015].

²⁹ D. Styan, *Djibouti: Changing Influence in the Horn's Strategic Hub*, Chatham House Briefing Paper, April 2013, AFP BP 2013/01, s. 3–8.

³⁰ Prace związane z budową linii kolejowej trwały w latach 1894–1917. Ponowne uruchomienie połączenia planowane jest na 2016 r.; zob.: D. Harleeb-Wroczyńska, *Kolonializm w Rogu Afryki*, w: J. Mantel-Niećko, M. Ząbek (red.), op. cit., s. 102; A. Maasho, *Ethiopia says new railway to Djibouti to start in early 2016*, Reuters, 28.01.2015, <http://www.reuters.com/article/2015/01/28/ethiopia-railway-idUSL6N0V74Z920150128#5mIHuqdrY6eJsE4g.97> [28.10.2015]; *Chinese-built electric railway to replace Ethiopia's*

że narzekać na brak zainteresowania zagranicznych partnerów i związanych z tym inwestycji³¹, a jego PKB *per capita* wynosi 3100 USD (2014), przy utrzymującym się od kilku lat systematycznym wzroście (o ok. 200 USD rocznie), będąc zarazem najwyższym PKB *per capita* wśród państw regionu³², to kwota ta maskuje ogromne nierówności społeczne i wysoki poziom ubóstwa. Stopa bezrobocia od kilku lat szacowana jest na 60%, a 18,8% populacji żyje poniżej progu ubóstwa, utrzymując się za mniej niż 1,25 USD dziennie³³.

Pierwsza fala protestów zainspirowanych wydarzeniami arabskiej wiosny miała miejsce w Dżibuti pod koniec stycznia 2011 r. i trwała mniej więcej do połowy marca tego samego roku³⁴. Protestujący żądali

historic French line, „The EastAfrican” 13.03.2013, <http://www.theeastafrican.co.ke/news/Chinese-built-electric-railway-to-replace-Ethiopia-old-rail/-/2558/1718934/-/yi2efrz/-/index.html> [15.11.2015].

³¹ I.O. Guelleh szuka dla Dżibuti również nietradycyjnych partnerów handlowych – próbując nawiązać w tym celu bliższe relacje handlowe i zachęcić do inwestowania w swoim kraju np. Wielką Brytanię. W maju 2013 r. udał się w tym celu wraz z reprezentacją liczącą blisko 100 osób (ministrów, przedstawicieli sektora publicznego i prywatnego) do londyńskiego City; zob.: *Djibouti: À la conquête de la City*, „Jeune Afrique” 12–18.05.2013, nr 2731, s. 15.

³² *Djibouti*, The World Factbook, op. cit. Dla porównania w cieszącej się wysokim wzrostem gospodarczym w ostatnich latach Etiopii w 2014 r. PKB *per capita* było równe 1600 USD; *Ethiopia*, The World Factbook, Central Intelligence Agency, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/et.html> [21.10.2015].

³³ Dane szacunkowe przytaczane za CIA Factbook w związku z brakiem oficjalnych danych dotyczących bezrobocia i ubóstwa w Dżibuti z Banku Światowego; *Djibouti*, The CIA Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/dj.html> [21.10.2015].

³⁴ Mieszkańcy Dżibuti mieli już pewne historyczne doświadczenia w protestach zmierzających do obalenia głowy państwa. W kwietniu i maju oraz lipcu 1976 r. gwałtowne protesty przeciwko rządowi premiera Francuskiego Terytorium Afarów i Issów (jak wówczas nazywało się Dżibuti) Aliego Arefa Burhana, zwolennika utrzymania ścisłych związków z Francją, doprowadziły do zamieszek, a następnie do jego rezygnacji ze stanowiska, w konsekwencji zaś do wyborów i referendum (trzeciego w historii terytorium po 1958 i 1967 r.), które zakończyło się uzyskaniem przez Dżibuti niepodległości 27 czerwca 1977 r.; zob.: P. Domański, op. cit., s. 345.

ustąpienia prezydenta Ismaila Omara Guelleha, jak również poprawy warunków życia, wytykając rządowi stagnację gospodarczą kraju oraz skandując hasła „Nie dla trzeciej kadencji!” czy „IOG [akronim używany w Dżibuti w odniesieniu do prezydenta Guelleha – J.M.] – precz!”. Wystąpienia zakończyły się masowymi aresztowaniami zarówno samych protestujących, jak i liderów opozycji oraz dziennikarzy, a także aktami przemocy ze strony służb bezpieczeństwa (m.in. pojawiły się doniesienia o torturach). Minister sprawiedliwości Muhammed Barkat Abdillahi stanął na czele składu sędziowskiego orzekającego w przyspieszonych procesach osób aresztowanych w trakcie demonstracji, w ten sposób naruszając niezawisłość systemu sądownictwa. Wszelkie zgromadzenia publiczne zostały zakazane. O umożliwienie pokojowych demonstracji zaapelowała organizacja Human Rights Watch, apel ten pozostał jednak bez odpowiedzi. 21 marca 2011 r. wydano z kraju członków amerykańskiej organizacji Democracy International, finansowanej ze środków USAID (United States Agency for International Development), którzy mieli obserwować zbliżające się wybory. Samą organizację uznano za nielegalną, a zostać pozwolono nielicznemu gronu obserwatorów wysłanych przez Unię Afrykańską oraz ambasady francuską i amerykańską. W wyborach z 8 kwietnia 2011 r., tak jak przewidywano, zwyciężył Ismail Omar Guelleh, otrzymując 80% głosów. Partie opozycyjne zbojkotowały głosowanie, argumentując, iż wybory w swym założeniu nie miały być wolne i uczciwe³⁵.

Pół roku wcześniej, w kwietniu 2010 r. Zgromadzenie Narodowe – w całości złożone z posłów powstałej w 2003 r. koalicji partii popierających urzędującego prezydenta: Unii na rzecz Większości Prezydenc-

³⁵ *Protesters rally against government in Djibouti*, CNN, 18.02.2011, <http://edition.cnn.com/2011/WORLD/africa/02/18/djibouti.protest/index.html?iref=allsearch> [14.05.2015]; *Djibouti: Djibouti: Ismael Omar Guelleh faces huge protest march*, BBC News, 18.02.2011, <http://www.bbc.com/news/world-africa-12510799> [14.05.2015]; *Djibouti: Allow Peaceful Protests*, Human Rights Watch, 4.04.2011, <https://www.hrw.org/news/2011/04/04/djibouti-allow-peaceful-protests> [6.11.2015]; *Djiboutians rally to oust president*, Al Jazeera, 18.02.2011, <http://www.aljazeera.com/news/africa/2011/02/201121816513686216.html> [7.11.2015].

kiej (Union pour la majorité présidentielle, UMP) – przyjęło zmiany w konstytucji umożliwiające I.O. Guellehowi staranie się o kolejną (drugą) reelekcję, jednocześnie skracając okres sprawowania władzy przez prezydenta z sześciu do pięciu lat oraz ustanawiając barierę wiekową w postaci 75 roku życia. Dla 62-letniego wówczas I.O. Guelleha, który w poprzednich wyborach z 2005 r. był jedynym kandydatem, oznaczało to kolejną kadencję jako głowa państwa³⁶. Co ciekawe, jeszcze parę lat wcześniej po zwycięskich dla siebie wyborach z 2005 r. oficjalnie zapewniał, że nie zgodzi się na żadne zmiany w konstytucji umożliwiające mu kandydowanie na kolejną (poza możliwymi dwiema) kadencję³⁷. Zapowiedzi takie nie są jednak odosobnione – przywódcy państw afrykańskich często mają trudności z oddaniem władzy w myśl przyjętych standardów demokratycznych. Od paru lat mają zresztą miejsce spekulacje na temat tego, kto przejmie władzę po obecnym prezydencie, silną pozycją w jego otoczeniu cieszą się członkowie bliskiej rodziny, m.in. żona i szwagier. Wydaje się więc, iż nawet jeśli I.O. Guelleh zdecyduje się oddać władzę, to jedynie wówczas, gdy schedę po nim obejmie zaufany następca.

Warto zauważyć, iż trochę inaczej niż w przypadku innych państw, które doświadczały protestów w ramach tzw. arabskiej wiosny, gdzie większość protestujących stanowili młodzi ludzie, w Dżibuti protestowały głównie osoby w średnim wieku i starsze. Szacuje się, iż w tej pierwszej fali arabskiej wiosny w protestach wzięło udział ok. 30 tys. osób. Najgłośniejszym medialnym krytykiem rządzącego prezydenta był Abdourahman Boreh – dżibucki biznesmen i były prezydencki doradca, który przebywając na emigracji w Wielkiej Brytanii, apelował do społeczności międzynarodowej o podjęcie kroków mających na celu powstrzymanie przemocy władz względem protestujących³⁸.

³⁶ *MPs in Djibouti scrap term limits*, BBC News, 19.04.2010, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/8630616.stm> [26.10.2015]

³⁷ *Guelleh réélu président de Djibouti*, „Le Monde” 9.04.2005, http://www.lemonde.fr/afrique/article/2005/04/09/guelleh-reelu-president-de-djibouti_637228_3212.html [4.11.2015].

³⁸ *Country profile 2012: Djibouti*, The Africa Report, 2.03.2012, <http://www.theafricareport.com/Horn-East/country-profile-2012-djibouti.html> [5.11.2015].

Choć wystąpienia z 2011 r. zostały przez władze stłumione, a żądania protestujących niespełnione, w celu uspokojenia nastrojów społecznych I.O. Guelleh zdecydował się na pewne niewielkie zmiany w dżibuckim prawodawstwie, które w swym zamierzeniu miały spowodować nieznaczne złagodzenie obowiązującego systemu politycznego, a raczej jego wypaczonej przez władze wersji. W listopadzie 2012 r. wprowadzono zmiany w prawie wyborczym, wprowadzając system mieszany, w którego myśl 20% deputowanych (13 mandatów) do 65-osobowego jednoizbowego Zgromadzenia Narodowego (Assemblée Nationale) miało być wybieranych według zasad reprezentacji proporcjonalnej, a 80% jak dotychczas – większościowej³⁹. Z drugiej jednak strony rząd uderzył w wolność słowa, przez cały 2012 r. aresztując niezależnych dziennikarzy i działaczy związków zawodowych⁴⁰. Mimo to nadzieje na zmiany polityczne zwiększała przegrana UMP w wyborach lokalnych w okręgu stołecznym Dżibuti. W lutym 2012 r. kandydaci z koalicji prezydenckiej zostali pokonani przez tzw. kandydatów z grupy niezależnej, głównie młodych ludzi – aktywistów społeczeństwa obywatelskiego⁴¹. Wydawało się, iż jest to zapowiedź poważnych zmian na dżibuckiej scenie politycznej, aczkolwiek porażka ta była szeroko komentowana również w innym kontekście – jako zaplanowana strategia rządu, mająca na celu eliminację partyjnej starszyny.

Druga fala protestów zaliczanych do nurtu arabskiej wiosny rozpoczęła się w Dżibuti w lutym 2013 r. – po wyborach parlamentarnych, które odbyły się już według nowego prawa wyborczego. Partie

³⁹ *Republic of Djibouti*, ElectionGuide, International Foundation for Electoral Systems, 22.02.2013, <http://www.electionguide.org/elections/id/1654/> [29.10.2015]; A. Rosen, *Happy Election Day, Djibouti*, „The Atlantic” 21.02.2013, <http://www.theatlantic.com/international/archive/2013/02/happy-election-day-djibouti/273376/> [6.11.2015].

⁴⁰ *Freedom in the World 2013: Djibouti*, Freedom House, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2013/djibouti> [14.11.2015].

⁴¹ A. Ali, *Djibouti regime faces toughest poll challenge in decade*, „Africa Review” 21.02.2013, <http://www.africareview.com/News/Djibouti-regime-faces-toughest-poll-challenge-in-decade/-/979180/1700354/-/1294qptz/-/index.html> [6.11.2015].

opozycyjne po raz pierwszy od 10 lat nie zbojkotowały wyborów, strona rządowa zaś zapewniła dotychczas nieosiągalny dla nich dostęp do mediów państwowych. Jednakże tuż po ogłoszeniu wyników głosowania opozycja uznała wybory za sfałszowane. Oficjalnie opozycyjna koalicja wyborcza Unia na rzecz Ocalenia Narodowego (Union pour le Salut National, USN) otrzymała 35,57% głosów, co dało jej 21 miejsc w 65-osobowym Zgromadzeniu Narodowym⁴², wygrywając jednocześnie wszystkie miejsca z rozdziału proporcjonalnego, rządząca UMP uzyskała 43 mandaty⁴³. Przedstawiciele Unii Afrykańskiej, Ligi Państw Arabskich, IGAD oraz Organizacji Współpracy Islamskiej (Organization of Islamic Cooperation, OIC) obserwujący wybory nie odnotowali żadnych nieprawidłowości, chwalać dzibucką klasę polityczną za „dojrzałość i cnoty obywatelskie”⁴⁴. Tego typu deklaracje nie zmieniły nastawienia protestujących, którzy demonstrowali nie tylko niezadowolenie z oficjalnych wyników wyborów, ale również żądali uwolnienia wciąż więzionych przywódców opozycji i aktywistów społecznych⁴⁵. Podobnie jak w 2011 r. protesty zakończyły się aresztowaniami, nie tylko wśród samych demonstrantów, ale również liderów opozycji i dziennikarzy relacjonujących przebieg wystąpień. W praktyce aresztowania dotknęły dziennikarzy afiliowanych przy mediach internetowych, ta-

⁴² Parlament w Dżibuti składa się jedynie ze Zgromadzenia Narodowego. *Assemblée Nationale, République de Djibouti site officiel*, <http://www.presidentie.dj/sousmenu.php?ID=32> [14.11.2015].

⁴³ Jeden mandat uzyskała centrowa opozycyjna partia Centrum Zjednoczonych Demokratów (Centre des démocrates unifiés); *Djibouti opposition ends election boycott*, BBC News, 22.02.2013, <http://www.bbc.com/news/world-africa-21554465> [16.10.2015]; *Republic of Djibouti*, op. cit.

⁴⁴ *Djibouti / législatives: Les observateurs internationaux appellent les acteurs politiques „à respecter la volonté du peuple”*, Afriqinfo – l’actualité africaine à la minute, 25.02.2013, <http://www.afriquinfos.com/articles/2013/2/25/djiboutilegislatives-observateurs-internationaux-appellent-acteurs-politiques-a-respecter-volonte-peuple-218158.asp> [8.11.2015].

⁴⁵ A. Arteh, *Djibouti police battle crowds protesting election result*, Reuters, 1.03.2013, <http://www.reuters.com/article/2013/03/01/us-djibouti-unrest-idUSBRE9200TT20130301#IPMLCYKxokQRj782.97> [20.04.2014].

kich jak na przykład La Voix de Djibouti, albowiem reszta środków masowego przekazu kontrolowana jest przez państwo. Mimo istniejących zapisów konstytucyjnych rządzący Dżibuti nie przestrzegają wolności słowa⁴⁶.

Podobnie jak w przypadku innych odsłon arabskiej wiosny również i w Dżibuti nie obyło się bez ofiar wśród protestujących. Łącznie w obu odsłonach protestów w Dżibuti zginęło według różnych danych od 6 do 12 osób, a kilkaset zostało rannych. Nawet jeśli liczby te nie są imponujące w porównaniu na przykład z ogromem ofiar protestów w Egipcie, to nie niweluje to negatywnej oceny sposobu, w jaki rządzący rozprawiali się z demonstrantami. Należy mieć jednocześnie na uwadze niewielką populację Dżibuti, podkreślając również fakt, iż były to pierwsze wystąpienia na taką skalę w niepodległej historii tego państwa⁴⁷.

Wydaje się, iż utrzymaniu dotychczasowego sztywnego kursu polityki wewnętrznej oraz relatywnie łatwemu uporaniu się z protestami w Dżibuti sprzyjały dwa czynniki: aktywna polityka regionalna Ismaila Omara Guelleha oraz nakładające się na nią militarne interesy istotnych aktorów międzynarodowych. I.O. Guelleh, choć wewnątrz kraju realizuje rządy autorytarne, w polityce zagranicznej wykazuje się otwartością, elastycznością i wielością inicjatyw.

⁴⁶ *Freedom in the World 2011: Djibouti*, Freedom House, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2011/djibouti#.U28eI1fwnIc> [4.11.2015]. Samo Dżibuti znajduje się zresztą bardzo nisko w rankingu wolności prasy – World Press Freedom Index, przygotowywanym przez organizację Reporterzy bez Granic, w edycji 2011–2012 Dżibuti zajmowało 159 pozycję (wraz z Wybrzeżem Kości Słoniowej) na 179 możliwych. *Press Freedom Index 2011/2012*, Reporters Sans Frontières, <http://en.rsf.org/press-freedom-index-2011-2012,1043.html> [4.11.2015].

⁴⁷ *Djibouti/législatives...*, op. cit.; *Djibouti / élections législatives: Au moins 6 morts et 80% des sièges pour le régime*, Le Mouvement mondial des droits humains, 18.03.2013, <https://www.fidh.org/fr/regions/afrique/djibouti/Djibouti-elections-legislatives-80-13026> [30.10.2015]; *Djibouti: manifestations réprimées et membres de l'opposition arrêtés*, Radio France International, 1.03.2013, <http://www.rfi.fr/afrique/20130301-djibouti-manifestations-reprimées-membres-opposition-arretés> [30.10.2015].

Na poziomie regionalnym aktywnie angażuje się w proces pokojowy w sąsiedniej Somalii, a od niedawna również w ogarniętym wojną domową od grudnia 2013 r. najmłodszym państwie afrykańskim – Sudanie Południowym⁴⁸. Sam o sobie lubi myśleć w kategoriach „architekta” pokoju w Somalii. Do pewnego stopnia jest to uzasadnione, dzięki bowiem zainicjowanym przez niego rozmowom w Arcie (położonej 30 mil od stolicy Dżibuti) powstał somalijski Przejściowy Rząd Narodowy (Transitional National Government), uznawany przez społeczność międzynarodową za centralny rząd Somalii w latach 2000–2004⁴⁹. W ostatnich 15 latach I.O. Guelleh nie szczędził sił i środków, by być aktywnie zaangażowanym w somalijski proces pokojowy. W jego polityce zagranicznej bardzo widoczny jest eklektyzm i pragmatyzm.

⁴⁸ W tej kwestii nie jest to bynajmniej inicjatywa całkowicie bezinteresowna i obliczona jedynie na umocnienie pozycji Dżibuti w regionie. Ma ona również podłoże ekonomiczne. W 2012 r. Dżibuti, Etiopia i Sudan Południowy podpisały wstępne porozumienie, w którym uzgodniły konstrukcję rurociągu mającego połączyć złoża ropy w Sudanie Południowym z dżibuckim portem nad Zatoką Adeńską. Niespokojna sytuacja polityczna i bezpieczeństwa w Sudanie Południowym na chwilę obecną uniemożliwia jakiegokolwiek działania, które mogłyby mieć na celu realizację tego porozumienia; *South Sudan in Ethiopia-Djibouti oil pipeline deal*, BBC News, 9.02.2012, <http://www.bbc.com/news/world-africa-16969483> [11.10.2015]; D. Styan, op. cit., s. 9. Zaangażowanie prezydenta Dżibuti w południowosudański proces pokojowy realizowane jest głównie w ramach aktywności Międzyrządowej Rady ds. Rozwoju (Intergovernmental Authority on Development, IGAD), regionalnej organizacji skupiającej w swych szeregach państwa Afryki Wschodniej (tzw. Większego Rogu Afryki), której siedzibą od momentu jej powstania w 1986 r. jest stołeczne miasto Dżibuti. Intergovernmental Authority on Development. IGAD, <http://igad.int/> [30.10.2015]; J. Mantel-Niećko, *Wstęp*, w: J. Mantel-Niećko, M. Ząbek (red.), op. cit., s. 15–20; Office of the IGAD Special Envoys For South Sudan, <http://southsudan.igad.int/> [20.10.2015]; *South Sudan's rebel leader meets Djibouti president*, „Sudan Tribune” 13.07.2014, <http://www.sudantribune.com/spip.php?article51673> [20.10.2015].

⁴⁹ O tej oraz późniejszych dżibuckich inicjatywach na rzecz pokoju w Somalii zob. więcej: A.P. Kasaija, *The UN-led Djibouti peace process for Somalia 2008–2009: Results and problems*, „Journal of Contemporary African Studies” 2010, Vol. 28, No. 3.

Popiera sprawę palestyńską, zachęca Chińczyków do większych inwestycji w Dżibuti, wspiera Stany Zjednoczone w wojnie z terroryzmem, jednocześnie próbując odświeżyć stosunki Dżibuti z byłą metropolią. W podobnym eklektycznym duchu I.O. Guelleh opisuje także Dżibutczyków – „afrykańskich w sercu, arabskich w kulturze i uniwersalistycznych w myśli”⁵⁰.

Jeśli chodzi o drugi z wymienionych powyżej czynników, interesy militarne w Dżibuti posiada szereg aktorów międzynarodowych, dla których możliwość korzystania z dżibuckich baz i portów stanowi ważny strategicznie element realizacji własnej polityki w regionie. W pierwszej kolejności jest to obecność byłej metropolii – Francji, która posiada tam największą ze swoich baz na kontynencie afrykańskim, stale utrzymując ok. 2000 żołnierzy. Kolejnym istotnym graczem są Stany Zjednoczone. W 2001 r. dżibuckie władze wydzierżały byłą francuską bazę Camp Lemonnier amerykańskiej marynarki wojennej (U.S. Navy). W ten sposób Camp Lemonnier stał się jedyną stałą bazą Stanów Zjednoczonych w Afryce Subsaharyjskiej, w 2008 r. przechodząc pod nowo ustanowione dowództwo regionalne United States Africa Command (AFRICOM)⁵¹. Łącznie stacjonuje tam ponad 4000 członków amerykańskiego personelu wojskowego, jak również „armia” amerykańskich dronów. To właśnie stamtąd startują drony tropiące bojowników Asz Szabab w Somalii i Al-Ka’idy na terytorium Jemenu⁵². W szeroko pojętym interesie amerykańskim,

⁵⁰ L. Schermerhorn, *Djibouti: A Special Role in the War on Terrorism*, w: R.I. Rotberg (ed.), *Battling Terrorism in the Horn of Africa*, World Peace Foundation / Brookings Institution Press, Cambridge – Washington 2005, s. 53–54.

⁵¹ W maju 2014 r. prezydent Barack Obama i prezydent I.O. Guelleh podpisali porozumienie o dzierżawie Camp Lemonnier na kolejne 20 lat; zob.: E. Schmitt, *U.S. Signs New Lease to Keep Strategic Military Installation in the Horn of Africa*, „The New York Times” 5.05.2014, http://www.nytimes.com/2014/05/06/world/africa/us-signs-new-lease-to-keep-strategic-military-installation-in-the-horn-of-africa.html?_r=2 [20.05.2014].

⁵² F. Gardner, *US military steps up operations in the Horn of Africa*, BBC News, 7.02.2014, <http://www.bbc.com/news/world-africa-26078149> [19.10.2015];

zwłaszcza w obliczu utrzymującego się zagrożenia terroryzmem islamskim, są jak najlepsze stosunki z dżibuckimi władzami, szczególnie w związku z coraz aktywniejszą polityką Chin. W sierpniu 2015 r. dżibuckie władze nakazały Amerykanom opuszczenie portowego miasta Obock, gdzie korzystali oni z molo i niewielkiego lotniska, docelowo ma tam powstać baza wojskowa Chińskiej Republiki Ludowej⁵³. Ponadto w Dżibuti stacjonują również mniejsze liczebnie kontyngenty innych państw, mają one na celu patrolowanie i ochronę Zatoki Adeńskiej w związku z zagrożeniem piractwem u wybrzeży Somalii⁵⁴. Dżibuti stanowi również bazę logistyczną i węzeł komunikacyjny dla rozpoczętej w 2008 r. pierwszej morskiej operacji Unii Europejskiej EU-NAVFOR-ATALANTA (European Union Naval Force Somalia), mającej na celu ochronę statków na okalających Somalię akwenach, a także (do października 2015 r.) wspierającej ją misji cywilnej UE – EUCAP Nestor⁵⁵.

Epilog

O trwałości istniejącego w Dżibuti „cichego reżimu”, na który przyzwalają światowe mocarstwa w obawie przed utratą strategiczne-

R. Zuber, *Djibouti: How Washington Supports Terror to Fight Terror*, „Foreign Policy Journal” 14.10.2015, <http://www.foreignpolicyjournal.com/2015/10/14/djibouti-how-washington-supports-terror-to-fight-terror/> [29.10.2015].

⁵³ S. Tiezzi, *Will China Take Over US Military Facility in Djibouti?*, „The Diplomat” 21.08.2015, <http://thediplomat.com/2015/08/will-china-take-over-us-military-facility-in-djibouti/> [5.11.2015].

⁵⁴ Np. Japonii, której baza jest pierwszą japońską zamorską bazą wojskową po zakończeniu II wojny światowej, a także Niemiec, Rosji czy Indii; zob.: M.O. Farah, *Japan Opens Military Base in Djibouti to Help Combat Piracy*, Bloomberg Business, 8.07.2011, <http://www.bloomberg.com/news/articles/2011-07-08/japan-opens-military-base-in-djibouti-to-help-combat-piracy> [25.10.2015].

⁵⁵ D. Styan, op. cit., s. 4, 11–13; *EUCAP Nestor*, European Union External Action, <https://www.eucap-nestor.eu/en/xpl3jcydxnknnu50> [30.10.2015].

go i wiarygodnego sojusznika w rejonie Rogu Afryki oraz w celu zabezpieczenia swoich interesów politycznych i militarnych, świadczy aktywność dżibuckich władz na arenie międzynarodowej w rok po stłumieniu drugiej fali arabskiej wiosny, na której poziom protesty dżibuckich obywateli w żadnej mierze nie wpłynęły. W kwietniu 2014 r. ministrowie spraw wewnętrznych Dżibuti i Somalilandu podpisali porozumienie dotyczące współpracy w zakresie zwalczania terroryzmu w regionie. W tym samym miesiącu zapadła decyzja o wysłaniu 140-osobowego kontyngentu wojskowego do ogarniętej chaosem Republiki Środkowoafrykańskiej (dżibuccy żołnierze przeszkoleni przez Amerykanów i Francuzów byli już wówczas obecni w sąsiedniej Somalii w ramach operacji pokojowej Unii Afrykańskiej – AMISOM). Również w kwietniu 2014 r. Dżibuti otrzymało 3,8 mln USD z Banku Światowego na realizację projektu mającego na celu poprawę dostępu do wysokiej jakości edukacji. W tym samym miesiącu Unia Europejska przekazała Dżibuti na projekt związany z poszukiwaniem wody zdatnej do picia (kopanie studni głębinowych, budowa infrastruktury) 11 mln USD⁵⁶. Powyższe przykłady jednoznacznie potwierdzają silną pozycję Dżibuti w regionie, jak również dobrą opinię, jaką – przynajmniej oficjalnie – cieszą się dżibuckie władze w Stanach Zjednoczonych, Unii Europejskiej, jak również u innych aktorów regionalnych i globalnych. Nawet międzynarodowe organizacje pozarządowe broniące praw człowieka bardzo szybko zapomniały o Dżibuti bądź też nie poświęcały protestom w tym kraju zbyt dużej uwagi. Wydaje się więc, iż w przypadku Dżibuti do jakichkolwiek transformacji politycznych może dojść jedynie

⁵⁶ *Somalia: Djibouti, Somaliland Region Sign Counter-Terrorism Agreement*, allAfrica, 4.04.2014, <http://allafrica.com/stories/201404071148.html> [27.10.2015]; *Djibouti to Send 140 Troops to Central African Republic*, allAfrica, 21.04.2014, http://allafrica.com/stories/201404220077.html?aa_source=sptlgt-grid [27.10.2015]; *Djibouti: New U.S.\$3.8 Million Grant for Djibouti to Support Improved Access to Education*, allAfrica, 13.04.2014, http://allafrica.com/stories/201404141697.html?aa_source=sptlgt-grid [27.10.2015]; *Djibouti: European Union to Fund U.S. \$11 Million Potable Water Project in Djibouti*, allAfrica, 28.04.2014, http://allafrica.com/stories/201404290178.html?aa_source=slideout [27.10.2015].

w wyniku stopniowego i akceptowalnego przez aktorów realizujących swe interesy w Rogu Afryki procesu, a wszelkie oddolne próby zmiany istniejącego porządku skazane są na niepowodzenie.

BIBLIOGRAFIA

- Ali A., *Djibouti regime faces toughest poll challenge in decade*, „Africa Review” 21.02.2013, <http://www.africareview.com/News/Djibouti-regime-faces-toughest-poll-challenge-in-decade/-/979180/1700354/-/1294qptz/-/index.html> [6.11.2015].
- Andersen K., *The Protester*, „Time” 14.12.2011, http://content.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,2101745_2102132,00.html [9.10.2015].
- Arteh A., *Djibouti police battle crowds protesting election result*, Reuters, 1.03.2013, <http://www.reuters.com/article/2013/03/01/us-djibouti-unrest-idUSBRE9200TT20130301#IPMLCYKxokQRj782.97> [20.04.2014].
- Assemblée Nationale*, République de Djibouti site officiel, <http://www.presidence.dj/sousmenu.php?ID=32> [14.11.2015].
- Berhanu K., *Conflicts in the Horn of Africa and Implications for Regional Security*, w: R. Bereketeab (ed.), *The Horn of Africa: Intra-State and Inter-State Conflicts and Security*, PlutoPress – Nordiska Afrikainstitutet, London – Uppsala 2013.
- Carbone G., *L’Africa. Gli statiti, la politica, i conflitti*, il Mulino, Bologna 2012.
- Caslin O., *Djibouti: À la conquête de la City*, „Jeune Afrique” 12–18.05.2013, nr 2731.
- Cheterian V., *The Arab revolt and the colour revolutions*, openDemocracy, 10.03.2011, <https://www.opendemocracy.net/vicken-cheterian/arab-revolt-and-colour-revolutions> [15.05.2015].
- Chinese-built electric railway to replace Ethiopia’s historic French line*, „The EastAfrican” 13.03.2013, <http://www.theeastafrican.co.ke/news/Chinese-built-electric-railway-to-replace-Ethiopia-old-rail/-/2558/1718934/-/yi2efrz/-/index.html> [15.11.2015].
- Construction of Djibouti’s third sea port begins*, „The Economist” – Intelligence Unit, 28.12.2012, <http://country.eiu.com/article.aspx?articleid=989990683&Country=Djibouti&topic=Economy&subtopic=Forecast&subsubtopic=Policy+trends&u=1&pid=253679009&oid=253679009&uid=1> [28.10.2015].
- Country profile 2012: Djibouti*, The Africa Report, 2.03.2012, <http://www.theafricareport.com/Horn-East/country-profile-2012-djibouti.html> [5.11.2015].

- Davies J.C., *Toward a Theory of Revolution*, „American Sociological Review” February 1962, Vol. 27, No. 1.
- Djibouti*, The CIA Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/dj.html> [21.10.2015].
- Djibouti / élections législatives: Au moins 6 morts et 80% des sièges pour le régime*, Le Mouvement mondial des droits humains, 18.03.2013, <https://www.fidh.org/fr/regions/afrique/djibouti/Djibouti-elections-legislatives-80-13026> [30.10.2015].
- Djibouti opposition ends election boycott*, BBC News, 22.02.2013, <http://www.bbc.com/news/world-africa-21554465> [16.10.2015].
- Djibouti to Send 140 Troops to Central African Republic*, allAfrica, 21.04.2014, http://allafrica.com/stories/201404220077.html?aa_source=sptlgt-grid [27.10.2015].
- Djibouti*, The Observatory of Economic Complexity, <http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/dji/#Exports> [26.10.2015].
- Djibouti*, The World Factbook, Central Intelligence Agency, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/dj.html> [18.10.2015].
- Djibouti / législatives: Les observateurs internationaux appellent les acteurs politiques „à respecter la volonté du peuple”*, Afriquinfor – l’actualité africaine à la minute, 25.02.2013, <http://www.afriquinfor.com/articles/2013/2/25/djiboutilegislatives-observateurs-internationaux-appellent-acteurs-politiques-a-respecter-volonte-peuple-218158.asp> [8.11.2015].
- Djibouti: Allow Peaceful Protests*, Human Rights Watch, 4.04.2011, <https://www.hrw.org/news/2011/04/04/djibouti-allow-peaceful-protests> [6.11.2015].
- Djibouti: European Union to Fund U.S. \$11 Million Potable Water Project in Djibouti*, allAfrica, 28.04.2014, http://allafrica.com/stories/201404290178.html?aa_source=slideout [27.10.2015].
- Djibouti: Ismael Omar Guelleh faces huge protest march*, BBC News, 18.02.2011, <http://www.bbc.com/news/world-africa-12510799> [14.05.2015].
- Djibouti: manifestations réprimées et membres de l’opposition arrêtés*, Radio France International, 1.03.2013, <http://www.rfi.fr/afrique/20130301-djibouti-manifestations-reprimees-membres-opposition-arretes> [30.10.2015].
- Djibouti: New U.S.\$3.8 Million Grant for Djibouti to Support Improved Access to Education*, allAfrica, 13.04.2014, http://allafrica.com/stories/201404141697.html?aa_source=sptlgt-grid [27.10.2015].
- Djiboutians rally to oust president*, Al Jazeera, 18.02.2011, <http://www.aljazeera.com/news/africa/2011/02/201121816513686216.html> [7.11.2015].
- Domański P., *Dżibuti*, w: J. Mantel-Niećko, M. Ząbek (red.), *Róg Afryki. Historia i współczesność*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 1999.
- Ethiopia*, The World Factbook, Central Intelligence Agency, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/et.html> [21.10.2015].

- EUCAP Nestor*, European Union External Action, <https://www.eucap-nestor.eu/en/xpl3jcydxnknnu50> [30.10.2015].
- Farah M.O., *Japan Opens Military Base in Djibouti to Help Combat Piracy*, Bloomberg Business, 8.07.2011, <http://www.bloomberg.com/news/articles/2011-07-08/japan-opens-military-base-in-djibouti-to-help-combat-piracy> [25.10.2015].
- Freedom in the World 2011: Djibouti*, Freedom House, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2011/djibouti#.U28eI1fwnIc> [4.11.2015].
- Freedom in the World 2013: Djibouti*, Freedom House, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2013/djibouti> [14.11.2015].
- Gardner F., *US military steps up operations in the Horn of Africa*, BBC News, 7.02.2014, <http://www.bbc.com/news/world-africa-26078149> [19.10.2015].
- Górak-Sosnowska K., *Przymusowa młodość. Społeczno-ekonomiczne uwarunkowania Arabskiej Wiosny Ludów*, „Kultura i Polityka” 2013, nr 11.
- Guelleh réélu président de Djibouti*, „Le Monde” 9.04.2005, http://www.lemonde.fr/afrique/article/2005/04/09/guelleh-reelu-president-de-djibouti_637228_3212.html [4.11.2015].
- Hartleb-Wroczyńska D., *Kolonializm w Rogu Afryki*, w: J. Mantel-Niećko, M. Ząbek (red.), *Róg Afryki. Historia i współczesność*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 1999.
- Haythornthwaite A., *Djibouti: Ethiopian Prime Minister in Historic State Visit*, GEESKA Africa Online, 7.02.2015, <http://www.geeskaafrika.com/djibouti-ethiopian-prime-minister-in-historic-state-visit/7981/> [15.11.2015].
- Hess S., *Sources of Authoritarian Resilience during Regional Protest Waves: The Post-Communist Color Revolutions and 2011 Arab Uprisings*, „Government and Opposition. An International Journal of Comparative Politics” 2014, No. 1.
- Honwana A., *Youth and Revolution in Tunisia*, Zed Books, London – New York 2013.
- Intergovernmental Authority on Development. IGAD, <http://igad.int/> [14.10.2015].
- Jeffrey J., *Ethiopians in Djibouti*, Deutsche Welle, 6.05.2015, <http://www.dw.com/en/ethiopians-in-djibouti/g-18429576> [20.10.2015].
- Kasaija A.P., *The UN-led Djibouti peace process for Somalia 2008–2009: Results and problems*, „Journal of Contemporary African Studies” 2010, Vol. 28, No. 3.
- Maasho A., *Ethiopia says new railway to Djibouti to start in early 2016*, Reuters, 28.01.2015, <http://www.reuters.com/article/2015/01/28/ethiopia-railway-idUSL6N0V74Z920150128#5mIHuqdrY6eJsE4g.97> [28.10.2015].
- Mahadallah H., *Leadership in the Horn of Africa: The Emic/Etic Perspective*, w: R. Bereketeab (ed.), *The Horn of Africa: Intra-State and Inter-State Conflicts and Security*, PlutoPress – Nordiska Afrikainstitutet, London – Uppsala 2013.

- Manji F., *African awakenings: the courage to invent the future*, w: F. Manji, S. Ekine (eds.), *African Awakening: The Emerging Revolutions*, Pambazuka Press, Cape Town – Dakar – Nairobi – Oxford 2012.
- Mantel-Niećko J., *Wstęp*, w: J. Mantel-Niećko, M. Ząbek (red.), *Róg Afryki. Historia i współczesność*, Wydawnictwo TRIO, Warszawa 1999.
- Matthiesen T., *Sectarian Gulf: Bahrain, Saudi Arabia, and the Arab Spring That Wasn't*, Stanford University Press, Stanford 2013.
- Mazrui A.A., *Between the Arab Spring and the African Awakening: An Afro-Arab Renaissance*, University of Binghamton, New York 2012, <http://www.binghamton.edu/igcs/docs/Between%20the%20Arab%20Spring%20and%20the%20African%20Awakening-An%20Afro-Arab%20Renaissance.pdf> [20.04.2014].
- Meredith M., *Historia współczesnej Afryki. Pół wieku niepodległości*, przeł. S. Piłaszewicz, Wydawnictwo Akademickie Dialog, Warszawa 2011.
- Michnik W., *Problem dysfunkcyjności państw w rejonie Azji Południowej i Bliskiego Wschodu. Analiza wybranych przypadków Afganistanu, Pakistanu, Iraku i Jemenu*, w: R. Kłosowicz (red.), *Państwa dysfunkcyjne i międzynarodowe wysiłki zmierzające do ich naprawy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2014.
- Mormul J., *El invierno chileno de 2011–2012: la lucha por el derecho a la educación en Chile de la post-dictadura*, w: K. Derwich, M. Kania (red.), *Prawa człowieka w Ameryce Łacińskiej. Teoria i praktyka / Los derechos humanos en América Latina. Teoría y práctica*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2014.
- MPs in Djibouti scrap term limits*, BBC News, 19.04.2010, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/8630616.stm> [26.10.2015].
- Office of the IGAD Special Envoys For South Sudan, <http://southsudan.igad.int/> [20.10.2015].
- Pecastaing C., *Jihad in the Arabian Sea*, „Hoover Institution Press Publication”, No. 612, Stanford 2011, wersja elektroniczna bez numeracji stron, https://books.google.pl/books?id=8Q=-YfcSCzrgC&pg=P133T&dq=djibouti&ei=NEBLVpmCJ5SN-gHjzrWoDA&cd=3&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false [24.10.2015].
- Port de Djibouti S.A.*, <http://www.portdedjibouti.com> [28.10.2015].
- Press Freedom Index 2011/2012*, Reporters Sans Frontières, <http://en.rsf.org/press-freedom-index-2011-2012,1043.html> [4.11.2015].
- Profile: Arab League*, BBC News, 5.02.2015, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-15747941> [18.10.2015].
- Protesters rally against government in Djibouti*, CNN, 18.02.2011, <http://edition.cnn.com/2011/WORLD/africa/02/18/djibouti.protest/index.html?iref=allsearch> [14.05.2015].
- Rabasa A., *Radical Islam in East Africa*, Rand Corporation, Santa Monica – Arlington – Pittsburgh 2009.

- Republic of Djibouti*, ElectionGuide, International Foundation for Electoral Systems, 22.02.2013, <http://www.electionguide.org/elections/id/1654/> [29.10.2015].
- Rosen A., *Happy Election Day, Djibouti*, „The Atlantic” 21.02.2013, <http://www.theatlantic.com/international/archive/2013/02/happy-election-day-djibouti/273376/> [6.11.2015].
- Schermerhorn L., *Djibouti: A Special Role in the War on Terrorism*, w: R.I. Rotberg (ed.), *Battling Terrorism in the Horn of Africa*, World Peace Foundation / Brookings Institution Press, Cambridge – Washington 2005.
- Schmitt E., *U.S. Signs New Lease to Keep Strategic Military Installation in the Horn of Africa*, „The New York Times” 5.05.2014, http://www.nytimes.com/2014/05/06/world/africa/us-signs-new-lease-to-keep-strategic-military-installation-in-the-horn-of-africa.html?_r=2 [20.05.2014].
- Somalia: Djibouti, Somaliland Region Sign Counter-Terrorism Agreement*, allAfrica, 4.04.2014, <http://allafrica.com/stories/201404071148.html> [27.10.2015].
- South Sudan in Ethiopia-Djibouti oil pipeline deal*, BBC News, 9.02.2012, <http://www.bbc.com/news/world-africa-16969483> [11.10.2015].
- South Sudan's rebel leader meets Djibouti president*, „Sudan Tribune” 13.07.2014, <http://www.sudantribune.com/spip.php?article51673> [20.10.2015].
- Styan D., *Djibouti: Changing Influence in the Horn's Strategic Hub*, Chatham House Briefing Paper, April 2013, AFP BP 2013/01.
- Szczepankiewicz-Rudzka E., *Rozważania wstępne*, w: E. Szczepankiewicz-Rudzka (red.), *Arabska wiosna w Afryce Północnej. Przyczyny, przebieg, skutki*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2014.
- Tiezzi S., *Will China Take Over US Military Facility in Djibouti?*, „The Diplomat” 21.08.2015, <http://thediplomat.com/2015/08/will-china-take-over-us-military-facility-in-djibouti/> [5.11.2015].
- Whiteman K., *Hassan Gouled Aptidon. Founding president of independent Djibouti*, „The Guardian” 5.12.2006, <http://www.theguardian.com/news/2006/dec/05/guardianobituaries.world> [26.10.2015].
- Wolfsfeld G., Segev E., Sheaffer T., *Social Media and the Arab Spring: Politics Comes First*, „The International Journal of Press/Politics” 2013, No. 18 (2).
- Yassin N., *Ethio-Djiboutian Relations: towards African economic integration*, „Sudan Tribune” 20.04.2014, <http://www.sudantribune.com/spip.php?article50611> [14.11.2015].
- Yemen: Enduring Conflicts, Threatened Transition*, „Middle East Report” No. 125, International Crisis Group, 3.07.2012, <http://www.crisisgroup.org/~media/files/middle%20east%20north%20africa/iran%20gulf/yemen/125-yemen-enduring-conflicts-threatened-transition.pdf> [20.10.2015].
- Zuber R., *Djibouti: How Washington Supports Terror to Fight Terror*, „Foreign Policy Journal” 14.10.2015, <http://www.foreignpolicyjournal.com/2015/10/14/djibouti-how-washington-supports-terror-to-fight-terror/> [29.10.2015].

THE CONSEQUENCES OF „THE FACEBOOK REVOLUTION” SOUTH OF THE SAHARA: THE ARAB SPRING IN DJIBOUTI

SUMMARY

Keywords: Djibouti, Arab Spring, Horn of Africa, social mobilization, Djiboutian politics

In most Arab countries of North Africa and the Middle East, modernization processes, and thus the spread of education, increasingly open economies, greater access to the mass media and the Internet, and even (in some cases) limited political liberalization have led to growing political and economic aspirations of the society, and the lack of them – to revolt. Djibouti – which was a French colony in the Horn of Africa in the past, although is not ethnically Arab country, it feels some cultural, religious, economic, and partly linguistic proximity to the Arab states. Not surprisingly, the protests in the Arab world soon gained a lot of interest in the Djiboutian society. At the root of the protests in Djibouti lie many years of authoritarian rule of Ismaïl Omar Guelleh, as well as huge social inequalities that make the majority of Djiboutians live in poverty, although the state has the highest GDP *per capita* in the region. The article⁵⁷ is an attempt to analyze the causes and consequences of the Arab Spring in Djibouti, and at the same time provides at least partial answer to the question why the Arab Spring in Djibouti did not lead to major political changes.

⁵⁷ The project was financed by the National Science Center, decision number DEC-2012/07/B/HS5/03948.